

Fedor Blaščák
Miroslav Kocúr
Mária Smreková

Učiace sa progresívne Slovensko

**Pripomienky k vládnemu
materiálu *Učiace sa Slovensko*
Október 2016**

O Progresívnom Slovensku

Cieľom tohto dokumentu je zhrnúť pripomienky OZ Progresívne Slovensko k materiálu „Učiace sa Slovensko“.

Ich plné znenie nájdete na webe

<http://www.minedu.sk/verejne-pripomienkovanie/>

Sme občianske združenie, ktorého cieľom je ponúkať progresívne riešenie spoločenských problémov a spájať ľudí, ktorí chcú takúto spoločenskú zmenu presadiť. Názory prezentované v týchto dokumentoch nemusia vyjadrovať názor inštitúcií v ktorých autori pôsobia.

O autoroch

Pre Progresívne Slovensko spracovali vstupy pedagogických odborníkov, učiteľov, rodičov, aktivistov a zainteresovaného okruhu záujemcov o tému vzdelávania a výchovy :

Fedor Blaščák

Miroslav Kocúr

Mária Smreková

Vízia prosperujúcej krajiny, ktorá má budúcnosť

Slovensko má všetky predpoklady na to, aby bolo sebavedomou, prosperujúcou a dôveryhodnou krajinou, v ktorej sa bude dariť stále širšiemu okruhu ľudí. Spravodlivosť a podiel na prosperite sú kľúčmi k úspešnej budúcnosti pre celú krajinu a nemôžu byť privilégium úzkej skupiny, či privilegovaného regiónu.

Základom sebavedomia a prosperity krajiny sú sebavedomí a prosperujúci občania. Slovensku sa bude dariť, ak vzťah medzi občanom a spoločnosťou bude vedený vedomím zodpovednosti a vyjadrovaný pocitom kolektívnej solidarity.

Spoločnosť musí mať kapacitu na vyrovnávanie šancí, so zreteľom na deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, sociálne vylúčených spoločností a deti so zdravotným znevýhodnením. Napĺňanie individuálnych osobných cieľov a všestranný rozvoj sú prvými predpokladmi pocitu spokojnosti a šťastia v živote spoločnosti, jej súdržnosti a zdieľanej prosperity.

Slovensko si predstavujeme ako krajinu, v ktorej sa úspešným nehádzu polená pod nohy a kde zároveň aj slabší majú šancu a pocit vlastnej dôstojnosti. Všetci, ktorí sú znevýhodnení, či už pre svoj vek, postihnutie, alebo nešťastný osud, si zaslúžia podporu od fungujúcich štátnych, verejných aj súkromných inštitúcií.

Demokratizácia výchovy a vzdelávacieho procesu sa musí z deklaratívnej roviny dostávať aj do kurikula, a to tak, že bude mladých ľudí podporovať vo vytváraní informovaných hodnotových postojoch a názorov tak, že škola bude občianskymi a hodnotovými postojmi žiť a riadiť sa aj v bežnom fungovaní školskej komunity rodičov, učiteľov a študentov.

Úloha školského systému a systému vzdelávania

Systém školstva je jediným univerzálnym nástrojom štátu, ktorý dokáže meniť myslenie ľudí a vychovávať občanov v súlade s hodnotami, na ktorých stojí a cieľmi, ku ktorým smeruje. Základnou funkciou škôl je socializácia detí a mladých ľudí (výchova) a podpora radosti z objavovania sveta (vzdelávanie).

Zároveň je školstvo najväčší a najzložitejší systém štátu – zahŕňa všetky školy od materských až po špičkový výskum v Akadémii vied. Nie je jedno školstvo, neexistuje len jeden systém. Otázky výchovy a vzdelávania sa rozprestierajú ponad všetky rezorty.

Diskusia o budúcnosti: Učiace sa Slovensko a OZ Progresívne Slovensko

Do diskusie o reformách a budúcnosti vzdelávania predložil rezort školstva koncepciu Učiace sa Slovensko. Nevieme odhadnúť, nakoľko realistické je očakávanie konsenzu nad finálnym obsahom dokumentu, či jeho prioritami, ani to, či vzídu z tejto verejnej diskusie. No chceme k nej prispieť konštruktívnym spôsobom a preto predkladáme svoje konkrétne pripomienky. Obmedzili sme sa len na tie, ktoré sú z nášho hľadiska kľúčové a vyžadujú si preto vyššiu mieru pozornosti.

Základným faktorom úspechu bude získanie širokej politickej zhody na poradí a dôslednej realizácii reformných krokov v horizonte najbližších 10-15 rokov. Zamýšľaná reforma vzdelávania sa musí stať prioritou vlád, ktoré majú túto historickú zodpovednosť voči budúcnosti Slovenska. Tomu musí zodpovedať personálna aj materiálna podpora tohto úsilia.

Evolúcia a priority

Je dobré, že reformný materiál hovorí o potrebe evolučnej zmeny.

Aj vzhľadom na predošlé zlé skúsenosti s reformnými iniciatívami je nevyhnutné, aby sa reformy implementovali citlivo a postupne so zreteľom na ich kontinuálny a dlhodobý charakter. Zároveň je však potrebné pružne a operatívne reagovať na dnešný stav školských a vzdelávacích inštitúcií.

V tejto súvislosti je potrebné striktne rozlišovať, ktoré riešenia sú reformné z hľadiska systému a ktoré vedú len k údržbe, resp. náprave súčasného stavu. Cieľom diskusie by malo byť jasné pomenovanie priorít a zrozumiteľná argumentácia o návrhoch riešení. Diskusia by mala exponovať všetky, v duchu predstaveného materiálu nevyhnutné, aj keď z rôznych dôvodov zdanlivo politicky nepriechné opatrenia.

Sloboda a zodpovednosť za kvalitu

Naše regionálne školstvo potrebuje viac slobody na strane zriaďovateľov a škôl. Ciele jednotlivých škôl musia zodpovedať reálnym potrebám, ktoré sa budú opierať o fakty a dáta o demografickom vývoji aj o reálnej ekonomickej a spoločenskej potrebe.

So slobodou zriaďovateľa a vedenia školy pri stanovovaní vízie, misie a cieľov jednotlivých škôl súvisí aj sledovanie plnenia cieľov a ich merateľnosť na úrovni zriaďovateľa aj vedenia školy s priamymi implikáciami na ďalšie fungovanie školy a jej finančné a personálne zabezpečenie v kontexte daného regiónu a jeho potrieb pri zohľadnení štruktúry širšej miestnej komunity a jej demografickej skladby, vzdelanostnej štruktúry a potenciálnych potrieb.

Spolu s priestorom slobody je potrebné hľadať aj mechanizmy na zabezpečenie kvality vzdelávania. Inkluzívne vzdelávanie musí vyjadrovať základný ideový zámer školskej reformy, ktorá bude podporovať najlepších a bude solidárna voči všetkým, ktorí nemajú v dnešnom systéme z rôznych dôvodov podporu a primeranú pozornosť.

Individualizácia a spoločenská objednávka

Individualizácia vzdelávania a jeho kvalita si zasluhujú osobitnú pozornosť a spoluprácu združení, asociácií a odborníkov, ktorí sa venujú deťom, rodinám a sociálnym skupinám, ktoré takúto pozornosť potrebujú primárne. Regionálne a sociálne rozdiely musia byť zohľadnené už pri dizajne tohto konceptu. Je potrebné hľadať rozumný pomer medzi všeobecnovzdelávacími a odbornými školami. Gymnázia aj odborné školy budú reflektovať podľa transparentného kľúča regionálne a spoločenské potreby a budú prirodzene vytvárať také školské vzdelávacie programy, ktoré budú rešpektovať a stimulovať želateľné spoločenské a regionálne trendy a potreby.

Hodnotenie a jeho motivačná povaha

Hodnotenie žiakov musí plniť motivačnú a podpornú funkciu. Hodnotenie bude odrážať tento reformný zámer. Bude podporovať inkluzívny charakter a individuálny prístup. Súčasťou hodnotenia bude aj jasný a pravidelný spôsob hodnotenia a sebahodnotenia školy, ktoré bude brať do úvahy kultúru a klímu školy, výchovné ciele, vzdelávacie ciele ako aj vnímanie školy verejnosťou a odbornou verejnosťou. Štátna školská inšpekcia si zachová nezávislé postavenie, no bude pôsobiť aj ako špeciálna súčasť podporného a konzultačného orgánu, ktorý bude zodpovedný za metodickú podporu učiteľov a riadiacich pracovníkov.

Pri novom type hodnotenia musia učitelia dostať primeranú podporu. To sa týka zvlášť formy slovného hodnotenia s možnosťami primeranej diverzifikácie a využívania skúseností takéhoto hodnotenia so školami či pedagógmi, ktorý tento typ hodnotenia uplatňujú už dlhšie obdobie a majú s ním skúsenosti.

Inklúzia a marginalizované komunity

Osobitnú kapitolu predstavuje výzva riešenia vzdelávania a individuálneho prístupu k rómskej komunite detí počas celého obdobia, kedy sú závislé od svojho rodinného prostredia a nevedia sa individuálne účinne vymaniť z kruhu chudoby či sociálneho znevýhodnenia. Vieme, že školy nedokážu vyťahovať dnešné generácie detí z chudoby, nepodporujú sociálnu mobilitu. V tejto súvislosti je potrebné využitie poznatkov expertných a mimovládnych organizácií, ktoré sa v tejto oblasti doteraz angažovali a vytvoriť platformu na zapojenie týchto skúseností do reformy vzdelávacieho a výchovného procesu. Tieto opatrenia musia byť súčasťou širšieho programu na pomoc a podporu znevýhodnených rodín a konkrétnych komunit, inak to nemá cenu.

Podporné domáce a rodinné prostredie významne vplýva na úspech detí vo vzdelávacom procese. Preto je potrebné hľadať vhodné mechanizmy sociálnej práce, podpory celoživotného vzdelávania a podpory dospelých v ich úlohe rodičov, zvlášť pri inkluzívnom vzdelávaní. Štandardom musia byť služby školského psychológa, špeciálnych pedagógov a asistentov učiteľov, obzvlášť v prvých ročníkoch primárneho vzdelávania. V tejto súvislosti je potrebné aj prakticky premietnuť náklady na takéto personálne zabezpečenie škôl kvalifikovanými pracovníkmi do normatívo a finančných nákladov školy.

Predškolské vzdelávanie a výchova

Rodinná výchova a školské prostredie by mali byť nastavené tak, aby boli naklonené vzájomnej spolupráci. Hľadanie alternatívnych modelov podpory predškolskej výchovy na úrovni samospráv alebo neformálnych občianskych aktivít musí smerovať aj k podpore takej predškolskej výchovy, ktorá umožní a podporí rodinné hodnoty a opateru detí v súlade s hodnotovým zameraním rodičov aj v záujme pozitívneho vývoja mladých rodín,

ktoré nebudú vnímať deti ako obmedzenie svojho vlastného života či profesionálneho rozvoja.

V predškolskom veku podľa skúseností z praxe nie je potrebné klásť enormný dôraz na rozvoj intelektu, ale skôr na rozvoj sociálnych zručností a emocionálnej inteligencie. Rozvoj intelektu by mal ísť ruka v ruke s reálnymi praktickými potrebami života.

Tu je priestor pre uplatnenie funkčných modelov predškolskej starostlivosti o deti v zariadeniach či opatrovateľskej službe, ktorá by bola podporovaná transparentnými a ľahko dostupnými modelmi kvalifikovanej starostlivosti o deti pre všetky sociálne skupiny obyvateľstva.

Finančné zabezpečenie individualizácie vzdelávania

MŠVVaŠ SR by malo vytvoriť efektívne a transparentné mechanizmy podporujúce personálne aj finančné zabezpečenie individualizácie vzdelávania na úrovni škôl aj ich zriaďovateľov.

Podpora vytvárania miest asistentov učiteľov, špeciálnych pedagógov či školských psychológov si vyžaduje systémovú pozornosť už na úrovni normatívov pre jednotlivé typy škôl. Príspevok musí byť adresný a bez časového obmedzenia a bude flexibilne pridelovaný podľa zrozumiteľného a transparentného súboru pravidiel.

Zákon o štátnom rozpočte musí počítať s výrazným zvýšením materiálneho zabezpečenia školského a vzdelávacieho systému. Súčasne je potrebné hľadať aj vnútorné rezervy cestou optimalizácie siete a hľadaním podpory školských aktivít aj v alternatívnych zdrojoch v regiónoch a odvetviach služieb či priemyslu, ktoré by vedeli primerane financovať isté možnosti duálneho vzdelávania a jeho alternatív.

Obsah vzdelávania

Tím odborníkov by mal dôjsť ku konsenzu ohľadom stanovenia tzv. základného učiva pre každý predmet, alebo oblasť a pre každú vzdelávaciu úroveň s myšlienkou, že základné učivo je súbor pojmov a vzťahov medzi nimi, ktorých osvojenie (si žiakom samým, alebo efektívnejšie s pomocou učiteľa) je nutnou a postačujúcou podmienkou pre postup žiaka do ďalšieho vyššieho stupňa vzdelávania.

Dvojúrovňový model vzdelávacích programov na úrovni školského a štátneho vzdelávacieho programu uvedený „Mikolajovou“ reformou nebol implementovaný, lebo nebral do úvahy všeobecnú nepripravenosť škôl na úrovni riaditeľov, zriaďovateľov aj učiteľov zvládnuť v reálnom časovom horizonte prípravu školského vzdelávacieho programu. V tomto procese je potrebné aby bola zo strany rezortu zabezpečená primeraná odborná, personálna aj finančná podpora takéhoto náročného procesu. V procese prípravy, overovania aj implementácie je potrebné počítať aj s podporou autorizovaných expertných organizácií, ktoré majú skúsenosti s manažmentom zmeny a majú know-how a dôveru v školskom aj odbornom prostredí.

Učiteľská profesia

Učiteľská profesia bude centrom pozornosti, lebo nositeľom reformného procesu sú práve samotní učitelia a riaditelia škôl. Kontinuálne vzdelávanie bude pripravovať učiteľov na konkrétne podmienky školy podľa jej cieľov a priorit.

Nezávislé expertné pracovisko by malo zohľadňovať skutočné potreby jednotlivých škôl a vytvoriť podmienky pre efektívny prechod mladých absolventov pedagogických fakúlt do učiteľskej praxe. Kontinuálne vzdelávanie bude súčasťou podpory učiteľov počas celého ich pôsobenia. Učitelia sa v prípravnom období cez prácu asistentov na školách v sprievode kvalifikovaných pedagógov pripravujú na plnohodnotné vykonávanie učiteľského povolania.

Pre učiteľov a vedenie škôl je potrebné zmapovanie všetkých činností, ktoré učiteľ počas pracovného dňa aj v závislosti od jeho ďalších funkcií robí. Ukážu sa pri tom rôzne role, do ktorých učiteľ musí vstupovať. Od profesionality ich zvládnutia sa môže vyhodnocovať napr. jeho osobné platové ohodnotenie.

Zmapovanie činností, jednotlivých procesov ako aj kvantifikáciu jednotlivých pracovných činností a úloh si musí urobiť každý učiteľský zbor aj v súvislosti s cieľmi školy a musí ich následne pravidelne merať a vyhodnocovať. Na ich základe musí následne prijímať opatrenia v pravidelnom a transparentnom procese.

Riadenie a financovanie regionálneho školstva

Manažment zmien v školstve brzdí hypertrofovaný systém so stovkami zriaďovateľov a tisíckami školských zariadení, s viaczdrojovým financovaním a rôznymi medzistupňami finančných tokov. Systém metodickej podpory učiteľov nefunguje, zlyhal pri spojení kontinuálneho vzdelávania učiteľov s rastom ich miezd.

Systém financovania regionálneho školstva je zložitý a neefektívny, riadenie školstva na úrovni zriaďovateľ-škola je prebyrokratizované. A v celom zložitom systéme sa vytráca to najpodstatnejšie: jasné pomenovanie a vymedzenie kompetencií a zodpovednosti za kvalitu vzdelávania.

Reforma, ktorá má ambíciu zvýšiť kvalitu školského a vzdelávacieho systému musí prísť s návrhom reformy v tejto oblasti. Predložený materiál na ňu rezignoval.

Kvalita, otvorenosť a dostupnosť vysokoškolského vzdelávania

Cieľom reformy vysokoškolského vzdelávania na Slovensku musí byť aj zníženie počtu verejných i súkromných vysokých škôl. Existencia hypertrofovanej siete VŠ je vo veľkej miere postavená na súčasnom pôsobení vysokoškolských pedagógov na viacerých VŠ. K zníženiu počtu VŠ (a súčasnému zvýšeniu ich kvality) by pomohlo prísnejšie a dôsledne uplatňované hodnotenie ich vzdelávacích/vedeckých/umeleckých činností v rámci akreditácie a zohľadnenie týchto výsledkov pri rozdeľovaní štátnej dotácie.

V tomto procese by mala byť prioritou reforma v oblasti prípravy budúcich učiteľov.

Profilácia vysokých škôl

Materiál Učiace sa Slovensko ruší kategorizáciu VŠ na univerzitné vysoké školy, odborné vysoké školy, vysoké školy bez zaradenia. Ak chceme súťažiť so zahraničím, tak kategorizácia VŠ a na ňu naviazané financovanie je na mieste a princípy by mali byť definované a aplikované v legislatíve, aj praxi. Ak nebudeme kategorizovať VŠ, tak ich nivelizujeme. Už dnes nerobia všetky vysoké školy všetko. Mnohé VŠ fungujú v podstate na bazálnej úrovni. Je to nezodpovedné voči študentom a zavádzame ich, keď diplomy po absolvovaní slabých vysokých škôl majú v podstate len lokálnu akceptáciu. Slovensko by sa malo odhodlať na také hodnotenie vysokých škôl, ktoré by eliminovalo existenciu vyslovene slabých vysokých škôl.

Akreditačná komisia resp. agentúra

Napriek iste aj oprávnenej kritike (napr. personálne zloženie pracovných skupín, vysoká miera administratívnej náročnosti) z materiálu Učiace sa Slovensko cítiť prílišnú zaujatosť voči doterajšej práci Akreditačnej komisie. Z predloženého dokumentu by sa mohlo zdať, že najzásadnejším dôvodom nedostatočnej kvality vysokoškolského vzdelávania je pôsobenie Akreditačnej komisie. Toto konštatovanie je neobjektívne – dôsledné uplatňovanie jednotných minimálnych štandardov pre priznanie práv na realizáciu študijných programov a udeľovanie titulov doc./prof. zabránilo ďalšej devalvácii vysokoškolského vzdelávania.

Dokument pracuje s termínom inštitucionálna akreditácia, v skutočnosti sa jedná o odborovú akreditáciu, ktorá by tiež bola posunom pozitívnym smerom a preniesla by vo väčšej miere zodpovednosť na vysoké školy, resp. fakulty. Významnou okolnosťou je tu však v podstate hotová novela Zákona o VS, ktorá má po schválení v parlamente začať platiť od 1.1.2018 a tá sa nijako nezmieňuje o možnosti inštitucionálnej, resp. odborovej akreditácie, ale uvádza iba akreditáciu konkrétnych študijných programov. Novela tak konzervuje súčasný stav a je vskutku otázne, či potom má táto diskusia nejaký praktický zmysel.

Snaha o zvýšenie autonómie Akreditačnej komisie (resp. novej Akreditačnej agentúry) je však pozitívny trend. Ak Akreditačná agentúra nebude mať nezávisle a autonómne (nepolitické) postavenie a zostane len "poradným orgánom Vlády SR" - ako je tomu teraz, potom akákoľvek jej úprimná a férová činnosť sa minie účinku. Výsledok akreditácie musí byť akceptovaný bez politických/vládnych vplyvov, inak stratí akademickú váhu.

Hodnotenie kvality

Dokument prenáša dôraz z externého hodnotenia (Akreditačnou komisiou) na vnútorné hodnotenie kvality (samotnou vysokou školou). V zásade ide o krok správnym smerom a najlepšie VŠ v SR už tak postupujú. Problém nastane pri implementácii, kontrole a vymožitelnosti vnútorných štandardov kvality na väčšine VŠ v SR. Hrozí, že slabé VŠ si nastavia slabé kritériá.

V praxi totiž platí priama úmera: čím menej kvalitná vysoká škola, tým menšia schopnosť kritickej sebareflexie a menšia miera vedeckej etiky. Opatrenie vychádza z predpokladu, že vysoká škola (resp. jej vedenie) je naozaj schopná kriticky reflektovať kvalitu vlastného vzdelávacieho procesu a vedeckých výstupov svojich zamestnancov.

Prílišné spoliehanie sa na vnútorný systém zabezpečovania kvality konkrétnej vysokoškolskej inštitúcie (a oslabenie vonkajšej kontroly) tak môže viesť k reálnemu zníženiu kvality vysokoškolského vzdelávania a – aj v kombinácii s navrhovaným zrušením kategorizácie (univerzitné vysoké školy, odborné vysoké školy, vysoké školy bez zaradenia) vysokých škôl – k nivelizácii a zneprehľadneniu objektívne existujúcich kvalitatívnych rozdielov medzi jednotlivými vysokými školami/fakultami.

Hodnoty Progresívneho Slovenska

1) Progres

Veríme, že svet a spoločnosť, v ktorej žijeme je možné zlepšovať za každých okolností. Nielen v období rozmachu, ale aj v ťažkých časoch. Musí sa však spojiť kritická masa ľudí, ktorým na zmene k lepšiemu záleží. Rozvoj a napredovanie našej spoločnosti musia cítiť všetci. Tých, ktorí sú vpredu musí motivovať a povzbudzovať a tým, ktorí ostávajú vzadu musí pomáhať.

2) Sloboda

Veríme v slobodu jednotlivca, ktorej vyjadrením je liberálno-demokratický spoločenský systém. Veríme v spoločnosť, kde slobodní jednotlivci vytvárajú prostredie spolupatričnosti a v ktorej sú práva jednotlivca vyvážené záujmami spoločnosti. Schopnosť naplňať spoločný záujem a mieru empatie a solidarity považujeme za dôležité znaky slobodnej spoločnosti.

3) Rovnosť

Veríme, že spoločnosť je tvorená jednotlivcami, ktorí sú si rovní vo všetkých právach. Preto považujeme za dôležité chrániť slabších, tých, čo sú v menšine, či tých, ktorí sú akýmkoľvek spôsobom znevýhodnení, aby mohli svoje práva realizovať. Kritériami rovnosti v spoločnosti je pre nás možnosť dôstojného života pre všetkých a rozmanitosť tých, ktorí majú rovnaké práva.

4) Poznávanie a krása

Veríme v spoločnosť, ktorá umožňuje jednotlivcovi prístup k poznávaniu a kráse. Schopnosť poznávať svet okolo, kriticky ho hodnotiť, ale aj vnímať ho v momentoch harmónie považujeme za nevyhnutné pre dlhodobý rozvoj akéhokoľvek spoločenstva a jeho hodnôt.

5) Spravodlivá spoločnosť

Vyjadrením rovnosti práv je pre nás spravodlivé zaobchádzanie so všetkými členmi spoločenstva bez rozdielu. Zabezpečenie spravodlivosti, dostupnej každému v reálnom čase, považujeme za základnú povinnosť verejnej moci. Je preto zodpovednosťou tých, ktorým spoločnosť zverí výkon moci a starostlivosť o verejné statky.

6) Ekonomika ako nástroj rozvoja

Ekonomiku chápeme ako nástroj na zlepšovanie spoločnosti, nie ako cieľ jej existencie. Preto považujeme za dôležité rozvíjať slobodný trh v takej miere, ktorá umožňuje vyvážený rozvoj spoločnosti a podporovať ekonomickú politiku, ktorá chráni dôstojnosť všetkých ľudí a berie do úvahy udržateľnosť prostredia pre budúce generácie.

7) Udržateľné prostredie

Kvalitu a trvalú udržateľnosť prostredia, v ktorom naša spoločnosť existuje, považujeme za kľúčový predpoklad k jej zachovaniu a napredovaniu. Toto prostredie pre nás nie je iba fyzickým priestorom, ale aj spoločne zdieľaným právnym a hodnotovým rámcom. Kultiváciu verejného priestoru ako spoločného prostredia, ktoré je motivujúce, udržateľné a spravodlivé voči všetkým, ktorí v ňom žijú, vnímame ako nevyhnutnú úlohu spoločnosti.

8) Demokratické inštitúcie

Veríme v posilňovanie moderných, otvorených a efektívnych demokratických verejných inštitúcií, ktoré sú najlepším nástrojom na formovanie a ochranu spoločenských hodnôt a vytváranie verejných

statkov. Inteligentné formy regulácie považujeme za nástroje na vytvorenie rovnosti príležitostí, ochranu slabších a znevýhodnených a zvelaďovanie verejného priestoru.

9) Európa a svet

Veríme, že hranice štátu, v ktorom žijeme, nie sú hranicami našich hodnôt a zodpovedností. Podporujeme integráciu a spájanie síl v rámci Európy, ale aj tesnejšie prepojenie s ďalšími krajinami vyznávajúcimi liberálno-demokratické hodnoty. Otvorenosť voči iným považujeme za najlepší spôsob budovania vlastnej identity založenej na zdieľaní rovnakých hodnôt a ich efektívnom presadzovaní. Komunikáciu, spoluprácu a solidaritu s ostatnými národmi a krajinami vnímame ako dôležitý nástroj na dosiahnutie pokoja, mieru a udržateľného života na našej planéte.

10) Budúcnosť

Sme presvedčení, že budúcnosť jednotlivcov a spoločnosti závisí na tom, ako sme pripravení na nastávajúce výzvy. Veríme preto v rozmanitú a otvorenú spoločnosť. Len takáto spoločnosť dokáže tvoriť nové nápady, nachádzať nové riešenia a pružne reagovať na výzvy, ktoré prináša rýchly vývoj spoločenských štruktúr, vedy a technológií. Veríme v budúcnosť, ktorá neprichádza, ale ktorú aktívne tvoríme. V budúcnosť, ktorá pre nás nie je hrozbou, ale príležitosťou.